

В. А. Криклій,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У статті розглянуті етапи становлення та розвитку недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України після набуття нею своєї незалежності.

In the article the formation stages and development of non-governmental Pension Funds on the Ukrainian Financial Facilities Market before getting independence are considered.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, пенсійна реформа, система недержавного пенсійного забезпечення України, ринок фінансових послуг.

ВСТУП

Становлення та розвиток системи недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України пройшло свій специфічний шлях у контексті історичного розвитку її економіки та має свої особливості, недоліки та переваги, на відміну від інших країн.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Поява інституту пенсійних фондів, зокрема недержавних, тісно пов'язана з переходом національної економіки з адміністративно-командних на ринкові засади функціонування. Вітчизняний досвід розвитку цих інститутів досить обмежений і тому в процесі їх становлення необхідним є врахування всіх помилок, що були наявними на різних етапах.

Основною метою статті є дослідження етапів розвитку та становлення недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

У процесі дослідження на основі проведеного аналізу наукових досліджень вітчизняних і закордонних авторів [1—8] щодо динаміки соціально-економічного розвитку ринку фінансових послуг, і, зокрема, недержавних пенсійних фондів, а також етапів формування законодавчої та нормативної бази нами було виділено 5 етапів розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні:

- 1 етап — кінець 80-х років ХХ століття — 1990 р.;
- 2 етап — 1991—1995 рр.;
- 3 етап — 1996—2000 рр.;
- 4 етап — 2001 р. — вересень 2008 р.;
- 5 етап — вересень 2008 р. — по теперішній час.

Серед критеріїв поділу саме на такі часові відрізки нами бралися до уваги наступні критерії:

1. Загальноекономічні. На кожному з зазначених етапів наявними були особливості розвитку економіки в цілому. Так, протягом першого та другого етапів спостерігалось загальне падіння за всіма економічними показниками, третього — поступова стабілізація, четвертого — поступове зростання, а п'ятого — знову загаль-

не падіння.

2. Нормативно-правові. Кожен із виділених етапів включає особливості становлення законодавчого забезпечення недержавних пенсійних фондів. На першому етапі діючі нормативно-правові акти здебільшого мали інформативний характер, на другому — було прийнято декілька базових законів, протягом третього — практично повністю упорядковано нормативно-правову базу, а на четвертому — було приведено її відповідність до наявних соціально-економічних можливостей.

3. Контрольно-регулюючі. Кожен з етапів характеризується особливістю контрольно-наглядового регулювання недержавних пенсійних фондів з боку державних органів. Так, протягом першого та другого, таке регулювання було майже відсутнє, на третьому — прийняті певні обмеження щодо діяльності окремих з них, а четвертий та останній етапи характеризуються встановленням відповідного контролю за діяльністю всіх недержавних пенсійних фондів.

4. Соціально-економічні. Кожен з виділених етапів характеризується особливостями соціально-економічного розвитку. Протягом першого та другого етапів спостерігалось падіння за зазначеними показниками, третього — поступова стабілізація і зростання, на четвертому — подальше зростання, а на останньому — знову падіння всіх основних показників.

Розгляд недержавних пенсійних фондів у контексті історичного становлення вітчизняної економіки є об'єктивним явищем, адже їх поступове вдосконалення і розвиток безпосередньо впливає на всі сфери фінансової системи.

Незважаючи на те, що прообраз національної пенсійної системи та недержавних пенсійних фондів України можна углядіти ще на початку ХХ століття, коли було визначено три рівні побудови пенсійної системи досить подібних до сьогоденних (державна, емеритальна та накопичувальна), а також було визначено джерела її фінансування (державний бюджет, обов'язкові внески, добровільні пожертви та випадкові надходження), першим етапом побудови сучасної системи недержавних пенсій-

них фондів, на наш погляд, слід вважати період з кінця 80-х років ХХ століття до набуття Україною своєї незалежності (1991 р.), коли протиріччя, негативні наслідки командно-адміністративної системи і специфіка ринкових стосунків перехідного періоду викликали потребу в формуванні розумної і ефективної системи соціального захисту населення, розробці пріоритетних напрямів її розвитку.

Тому на часі встала необхідність проведення нової пенсійної реформи, яка й відбулася наприкінці 80-х років ХХ століття (1989 р. — закон СРСР "О пенсионном обеспечении граждан СССР"), але почала втілюватися в життя лише після набуття Україною своєї незалежності (1992 р. — закон України "Про пенсійне забезпечення").

Другий етап (1991—1995 рр.), який почався після набуття Україною своєї незалежності, характеризувався в основному вимушеними кроками щодо лібералізації цін і зовнішньоекономічної діяльності, які здійснювалися під тиском міжнародного співтовариства та перетворень у Росії. Але, в цілому, справді радикальна (з точки зору саме ринкової трансформації) і послідовна політика була практично відсутня. В економічній політиці домінували адміністративні заходи. Разом із тим, незважаючи на прийняття ряду документів концептуального характеру та законів, практичного впливу на економічні процеси вони не мали. У цей період темпи розвитку та глибина кризових явищ в Україні були найбільші з-поміж усіх посткомуністичних країн. На цьому етапі вичерпалися наявні фінансові та інші резерви. За 1992—1995 рр. за деякими оцінками в Україну надійшло 750,1 млн дол. іноземних інвестицій.

Проте основною проблемою цього етапу стали інфляційні процеси. Найбільшими темпами інфляція розвивалась у 1991—1993 рр. Так, у 1993 р. індекс споживчих цін склав 1 0256 %. Основним фактором гіперінфляції стало фінансування дефіциту державного бюджету через грошову емісію.

Щодо інших економічних показників, то також спостерігалися негативні тенденції падіння за всіма основними напрямками¹.

Починаючи з набуття Україною незалежності, необхідною передумовою ефективного функціонування економіки було створення умов для становлення розвитку всіх фінансових інститутів з метою забезпечення різноманітного сприяння ринковим процесам.

Особливістю даного етапу в розвитку недержавних пенсійних фондів стало визначення першочергових засад їх функціонування і регулювання.

Якщо розглядати становлення недержавних пенсійних фондів з даної позиції, то страхові компанії і інвестиційні фонди початково мали переваги, порівняно з пенсійними фондами. Цьому сприяло ряд факторів.

У 1988 р. з прийняттям Закону "Про кооперацію" були створені перші комерційні страхові компанії. Нормативно-правову базу страхових компаній з 1990 року регламентувало "Положення про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю", яким запроваджувалась створення акціонерних страхових компаній.

Практика функціонування страхових компаній до 1993 р. характеризувалась монополією Держстраху і, незважаючи на появу комерційних страхових компаній, вони не могли конкурувати з основною державною струк-

турою.

Істотних змін зазнала страхова діяльність, починаючи з 1993 р. Так, у цьому році було прийнято фактично перший законодавчий акт, який регулював діяльність страхових компаній — Декрет Кабінету Міністрів України "Про страхування". Даний Декрет не тільки визначав основи діяльності страхових компаній, але й подальший розвиток страхового ринку [1, с.52].

З метою забезпечення "сертифікатної" приватизації на початку 90-х років почали своє функціонування інвестиційні фонди і інвестиційні компанії. Поштовхом у цьому процесі стало затверджене у 1994 р. Указом Президента України "Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії". Особливістю становлення всіх фінансових посередників у зазначеному періоді було здебільшого здійснення спекулятивних операцій. Проте, незважаючи на практично повну неврегульованість процесів їх розвитку, за деякими напрямками реформування було необхідним внаслідок дії соціально-економічних факторів.

Одним з таких напрямів стало реформування пенсійного забезпечення. У 1993 р. Верховною Радою було прийнято "Концепцію соціального забезпечення населення України", де передбачалось введення таких його складових: обов'язкове пенсійне страхування, пенсійне забезпечення за місцем роботи через пенсійні плани, що перебувають у приватному секторі; добровільне особисте страхування через пенсійні фонди [2, с. 10].

На початку 90-х років з'явилися перші недержавні пенсійні фонди. Основною особливістю їх діяльності була відсутність як законодавчої, так і нормативно-правової бази. Практично ці фонди за напрямками діяльності залучали кошти населення, а так як спекулятивні операції на той період переважали у діяльності багатьох небанківських фінансових установ, то і вони також не були винятком. У 1994 р. було розроблено законопроект, який би мав врегулювати систему недержавного пенсійного забезпечення, але враховуючи вищенаведені умови функціонування фондів, а також банкрутство деяких недержавних пенсійних фондів, даний законопроект був відхилений. Крім того, у 1995 р. Верховною Радою України було прийнято Постанову № 491/95-ВР про заборону недержавним пенсійним фондам залучати кошти громадян, при цьому вони мали повністю виконати зобов'язання за попередньо укладеними договорами. Прийнята Постанова не тільки призупинила розвиток недержавного пенсійного забезпечення, але й призвела до банкрутства або припинення пенсійних операцій більшістю недержавних пенсійних фондів. Тому можна відмітити негативний досвід первинного становлення даних фінансових установ.

Однак, незважаючи на негативний досвід функціонування фінансових інститутів і, зокрема, недержавних пенсійних фондів у 1990—1995 рр., було закладено основу для їх подальшого розвитку. Крім того, негативні спекулятивні тенденції призвели до усвідомлення необхідності прийняття нормативно-правового забезпечення їх функціонування, про що свідчить практика наступного етапу їх становлення.

Третій етап 1996—2000 рр. Для більш повного розгляду передумов функціонування недержавних пенсійних фондів та інших фінансових інститутів коротко розгляне-

¹ Примітка: Havrylyshyn Oleh, Marcus Miller, William Perraudin (1994). Deficits, Inflation and the Political Economy of Ukraine // Economic Policy (October). — P. 354—401; Robert S. Kravchuk, Ph.D. Budget Deficits, Hyperinflation, and Stabilization in Ukraine: 1991—96 // CASE Studies and Analyses №.

мо основні макроекономічні параметри розвитку економіки у даний період. Він характеризувався спробою проведення структурних змін, серед яких: фінансова стабілізація; введення нової національної валюти; зменшення рівня інфляції; прискорення приватизаційних процесів; поступове створення ринкової інфраструктури (див. рис. 1).

Зазначений етап у діяльності фінансових інститутів також характеризувався певною стабілізацією. З'явилися певні зрушення і у теоретичному обґрунтуванні їх ролі та нормативно-правовому забезпеченні функціонування фінансових установ.

Етап з 1996—2000 р. для страхових компаній став практично визначальним для їх подальшого розвитку визначальним для їх подальшого розвитку. Це було, в першу чергу, пов'язано з прийняттям Закону України "Про страхування" №85/96-ВР від 07.03.1996 р. та перереєстрацією страховиків у 1997 р.

Протягом 1999—2000 р. поступово вдосконалювалась законодавча база (у 1999 р. було прийнято зміни до Закону України "Про страхування") та загальні показники страхової діяльності. Так, у 2000 р. порівняно з 1999 р. темпи зростання страхових премій становили — 1,84%; обсягу сплачених статутних фондів — 1,54%; сформованих страхових резервів — 1,76%; страхових виплат — 1,13%.

Тобто зазначений етап для становлення страхових компаній в Україні відіграв вирішальне значення як у визначенні основних вимог, забезпеченні прозорості їх діяльності, законодавчої та нормативно-правової бази, так і у встановленні поступової тенденції до зростання основних показників їх діяльності.

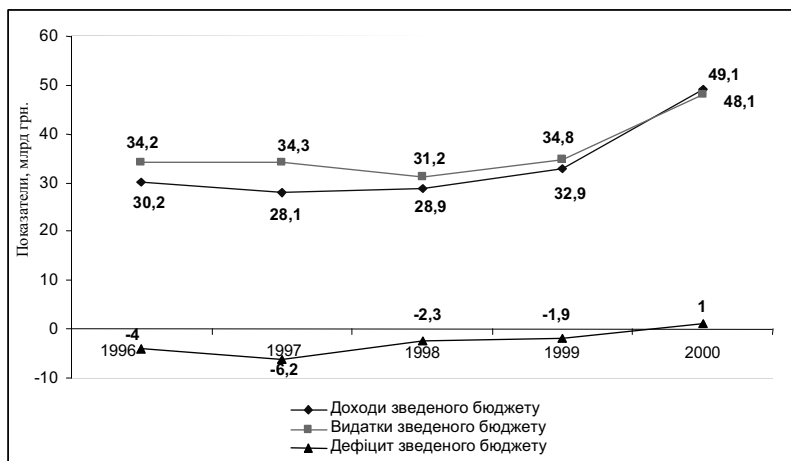
Щодо діяльності недержавних пенсійних фондів у зазначеному періоді, то, незважаючи на те, що другий етап становлення недержавних пенсійних фондів виявив недоліки їх слабкого нормативно-правового забезпечення, треба відмітити, що аналіз їх діяльності в цілому призвів до розуміння необхідності функціонування даних фінансових інститутів. Тому третій етап становлення недержавних пенсійних фондів заклав підвалини для їх подальшого розвитку та регулювання. Проте розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення був неможливий без реформування пенсійної системи в цілому. Тому, починаючи 1996 р., поступово розроблялось законодавче забезпечення щодо реформування пенсійної системи. У 1998—1999 р. було прийнято ряд нормативно-правових актів, серед яких:

— схвалені Указом Президента від 13.04.98 р. № 291/98 "Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні", розроблені Кабінетом Міністрів;

— Указ Президента від 04.05.98 р. № 401/98, яким було визначено завдання впровадження персоналізованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування;

— Постанова Кабінету Міністрів від 04.06.98 р. № 794, якою було затверджено "Положення про організацію персоналізованого обліку відомостей";

— Постанова Кабінету Міністрів від 29.01.99 № 111, якою було затверджено графік розмежування джерел фінансування виплати пенсій, призначених за різними

Рис. 1. Основні макроекономічні показники за 1996—2000 рр.

Складено на основі: Офіційний сайт Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua) та Офіційний сайт Національного банку України (www.bank.gov.ua)

пенсійними програмами.

Щодо безпосередньої діяльності недержавних пенсійних фондів, то, незважаючи на їх номінальне існування, з 1995 р. більшість з них або припинили або призупинили свою діяльність. Тому, 1996 р. Асоціація недержавних пенсійних фондів складалась всього з 15 пенсійних фондів [3, с. 147].

Поряд з недержавними пенсійними фондами у 1996—2000 р. розвивалися інвестиційні інвестори — інститути спільного інвестування, інвестиційні компанії та довірчі товариства. На їх долю припадало 42,60% всіх акумульованих приватизаційних майнових сертифікатів, в той час як на довірчі товариства — 17,03%.

Окрім інвестиційних компаній та фондів, досить активно у 1996—2000 р. здійснювали діяльність на ринку приватизаційних сертифікатів довірчі товариства.

Основною проблемою, яка виникла у процесі функціонування довірчих товариств, була відсутність чіткого контролю за ними, а тому ще до початку "сертифікатної приватизації" значна їх кількість підірвала довіру до trustової діяльності у цілому через проведення спекулятивних операцій і банкрутств при невиконаних перед вкладниками зобов'язаннях.

Необхідно відмітити, що більшість довірчих товариств було ліквідовано після закінчення "сертифікатної приватизації" у 1998 р.

Основним негативним наслідком функціонування довірчих товариств була втрата довіри до них, адже через спекулятивні операції, окремі фінансові установи завдали збитків значній частині вкладників.

Наступним, четвертим етапом становлення фінансових інститутів в Україні, зокрема, недержавних пенсійних фондів, можна визначити період з 2001 р. по вересень 2008 р. Даний етап характеризувався загальною стабілізацією економічних процесів, що суттєво вплинуло і на весь фінансовий ринок. Так, зокрема, обсяг ВВП за період з 2001 по 2008 рр. зріс більш ніж у 2 рази².

Щодо негативних ознак даного періоду, то до них можна віднести зростання у останні роки дефіциту бюджету та зростання показника інфляції.

Цей етап для недержавних пенсійних фондів став ви-

²Примітка: Розраховано за: офіційний сайт Міністерства фінансів України (<http://www.minfin.gov.ua>), офіційний сайт НБУ (www.bank.gov.ua), офіційний сайт Державного комітету статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>)

рішальним у їх становленні. Це пов'язано з рядом базових змін у даній сфері, серед яких було:

1. Прийняття низки загальних законів та нормативно-правових актів, що сприяли розвитку фінансових установ, зокрема недержавних пенсійних фондів.

2. Створення у 2002 р. спеціалізованого уповноваженого регуляторного органу за діяльністю фінансових установ — Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг.

3. Прийняття у липні 2001 р. базового Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг".

4. Прийняття ряду нормативних актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, згідно Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та Указу Президента України від 11.02.2002 р. № 1153/2002".

5. Проведення процедури перереєстрації окремих фінансових установ та загальне впорядкування ринку фінансових послуг.

6. Прийняття Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (№ 1058-IV від 09.07.2003 р.), яким, згідно ст. 2 передбачено створення в Україні трирівневої системи пенсійного забезпечення та передбачено право громадян України бути учасниками та отримувачами пенсійних виплат одночасно з різних рівнів системи пенсійного забезпечення в Україні. Зокрема, перший рівень — це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій рівень — система недержавного пенсійного забезпечення.

Згідно ст. 1 Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" (№ 1057 — IV від 09.07.2003 р.) недержавні пенсійні фонди (НПФ) — це юридичні особи, які мають статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонують та здійснюють свою діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснюють пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду.

Відповідно до законодавства України НПФ поділяють на відкриті, професійні та корпоративні залежно від складу засновників та учасників.

Система недержавного пенсійного забезпечення — це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних і юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Однак, слід зазначити, що, незважаючи на розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, поки що зберігається переважно солідарна система державного пенсійного забезпечення. Работодавці та працівники здійснюють відрахування (останні — із заробітної плати) до Державного Пенсійного фонду, які потім використовуються для виплати пенсій нинішньому поколінню пенсіонерів. З огляду на складні економічні умови в Україні солідарна система буде вагомішою (порівняно з добровільною) ще протягом кількох десятиліть. Роль накопичувальної складової зросте тоді, коли буде підвищено реальну заробітну плату і створено відповідні економічні, фінансові та організаційні передумови.

Основним фактором, який гальмує розвиток недержавних пенсійних фондів, у найближчий час є низький рівень середньої заробітної плати в Україні. Але з прийняттям спеціального законодавства, що регулює порядок створення і діяльності недержавних пенсійних фондів, було усунуто основний фактор, який заважав їх розвитку.

Таким чином, процес становлення недержавних пенсійних фондів з 2001 по теперішній час можна умовно поділити на три періоди:

1 період — 2001—2003 рр. — до прийняття Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення".

2 період — 2004 р. — вересень 2008 р. — період становлення недержавних пенсійних фондів після прийняття закону.

3 період — з вересня 2008 р. — по теперішній час — період світової фінансової кризи, втрата довіри до фінансових інститутів з боку населення.

Як вже зазначалось раніше, недержавні пенсійні фонди функціонують в Україні, починаючи з 1992 р., проте їх діяльність не тільки не була законодавчо врегульовано, але й не існувало статистичної бази. До створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг дані фінансові інститути практично не контролювались жодним державним органом. У початковому аналізі всіх наявних на 2003 р. недержавних пенсійних фондів їх кількість становила 55. Проте при детальній перевірці їх діяльності лише 47 з них були реально функціонуючими. Незважаючи на відсутність законодавчої бази, за приблизними підрахунками, у кінці 2000 р. загальні активи фондів становили 22,77 млн грн., що дорівнювало 0,01% від ВВП. Ще однією особливістю було те, що 90% всіх активів були зосереджені у чотирьох найбільших недержавних пенсійних фондах, три з яких мали найбільшу кількість вкладників (біля 70%).

Подальший аналіз виявив, що з 40 фінансових установ, у назвах яких так чи інакше було словосполучення "недержавні пенсійні фонди" 22 установи надавали послуги недержавного пенсійного забезпечення.

Суттєвою проблемою стало і проведення перереєстрації існуючих недержавних пенсійних фондів у відповідності до нового закону. При повній перевірці їх діяльності на той момент такими, що відповідають новому законодавству, було визнано всього п'ять.

Другий період становлення недержавних пенсійних фондів пов'язаний з прийняттям Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" (2003 р.) та з новими вимогами і принципами їх функціонування на умовах прозорості. Так як практично діяльність даних фінансових інститутів знаходилася на початковому етапі, то відповідно і їх показники не могли суттєво впливати на фінансовий ринок, проте необхідно відмітити поступову тенденцію їх зростання (див. табл. 1).

Подібно до недержавних пенсійних фондів на етапі, що розглядається, було проведено перереєстрацію інвестиційних фондів та компаній. Це було пов'язано з набуттям чинності Закону України "Про інститути спільного інвестування" у 2001 році. У відповідності до нього існуючі інвестиційні фонди мали закритися або трансформуватися в інститути спільного відповідно до положень цього закону.

Інший фінансовий інститут, який має подальшу перспективу свого розвитку — страхові компанії. Діяльність страхових компаній регулюється Законом України "Про страхування" (№ 86/96-ВР від 07.03.1996 р.).

Він визначив систему контролю за рівнем платоспроможності страховиків і порядок розрахунку резервів,

встановив норми, що регулюють нагляд за страховою діяльністю, упорядкував види обов'язкового страхування. Крім того, сфера функціонування страхових компаній постійно вдосконалюється. Так, на початку 2003 р. були внесені зміни до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", які дали право відносити на валові витрати частину страхових платежів зі страхування життя працівників підприємств, що сприятимуть розвитку інституту страхування життя в Україні. Прийняття цієї норми сприяло посиленню конкуренції за цільові заощадження населення між страховими компаніями та іншими фінансовими інститутами, насамперед — банками.

Крім того, згідно із Законом "Про недержавне пенсійне забезпечення" саме ці компанії виконуватимуть функцію здійснення довічних пенсійних виплат. Тобто в разі настання пенсійного віку учасник пенсійного фонду повинен укласти договір на страхування пенсії зі страховою компанією.

Поступово покращувалися і показники діяльності самих страхових компаній.

Останній п'ятий етап, який почався з вересня 2008 р. внаслідок світової фінансової кризи, характеризується загальним спадом в економіці, негативними тенденціями впливу зовнішньоекономічних факторів, втратою довіри до фінансових інститутів і, зокрема до недержавних пенсійних фондів, з боку основних споживачів цих послуг через високий рівень ризику їх банкрутств.

ВИСНОВКИ

Таким чином, кожен з розглянутих нами етапів становлення і розвитку недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг Україні мав власні особливості.

Перший етап — кінець 80-х років ХХ століття — 1990 р. характеризувався специфічними ринковими стосунками перехідного періоду, які викликали потребу у формуванні розумної і ефективної системи соціального захисту населення, розробці пріоритетних напрямів її розвитку.

Другий етап — 1991—1995 рр. — можна охарактеризувати як етап становлення усього ринку фінансових послуг в Україні. Основні негативні тенденції даного періоду були переважно пов'язані з переходом від адміністративно-командних до ринкових принципів господарювання.

Третій етап — 1996—2000 рр. — був пов'язаний з розвитком як недержавних пенсійних фондів, так і ринку фінансових послуг в цілому під впливом приватизаційних процесів. Крім того, у зазначений період на макроекономічному рівні спостерігались негативні тенденції впливу зовнішньоекономічних факторів. Але, незважаючи на певні недоліки, у цілому на зазначеному етапі було створено передумови для подальшого розвитку недержавних пенсійних фондів. Це полягало у прийнятті певної законодавчої і нормативно-правової бази та встановленні вимог до їх діяльності.

Четвертий етап — з 2001 р. по вересень 2008 р. — заклав основу подальшого становлення і ефективного розвитку недержавних пенсійних фондів.

Серед основних змін, що відбулись у регуляторному процесі, можна зазначити такі: створений державний орган, який регулює і контролює діяльність недержавних пенсійних фондів; прийняті ряд спеціальний і загаль-

Таблиця 1. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів у період 2004 — 2008 рр.

№ п/п	Показники	Роки				
		2004	2005	2006	2007	2008
1	Кількість НПФ (од.)	26	54	79	96	109
2	Загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів, що уклали контракти (тис. осіб)	25,5	88,4	193,3	278,7	482,5
3	Загальні активи НПФ (млн грн.)	10,5	46,2	137,4	280,7	612,2
4	Пенсійні внески (млн грн.)		36,5	115,2	234,4	582,9
5	Пенсійні виплати (млн грн.)		1,7	4,0	9,1	27,3

Розраховано за: офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг: www.dfp.gov.ua.

ний законів, нормативно-правових актів щодо їх діяльності; проведено перереєстрацію і введено процедуру ліцензування всіх недержавних пенсійних фондів.

Фактично на цьому етапі було створено базову систему обліку, ліцензування і звітності недержавних пенсійних фондів і, незважаючи на наявність факторів, що гальмують розвиток окремих установ, на даному етапі спостерігалось загальне зростання як кількісних так і якісних показників їх діяльності.

Останній п'ятий етап — з вересня 2008 року по теперішній час — який почався внаслідок світової економічної кризи, як вже зазначалося вище, характеризується загальним незадовільним станом в економіці під впливом негативних тенденцій зовнішньоекономічних факторів, втратою довіри до всіх фінансових інститутів, зокрема до недержавних пенсійних фондів, з боку основних споживачів їх послуг через високий ризик їх банкрутств, низький рівень системи захисту прав інвесторів та вкладників домінування адміністративних методів управління в економічній політиці та загальне падіння рівня соціально-економічного розвитку держави.

Література:

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа. — 4-те видання, перероб. і доп. — К.: Знання, 2005. — 315 с.
  2. Надточій Б., Яценко В. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект // Україна: аспекти праці. — 2000. — № 1. — С. 8—15.
  3. Партин Г.О., Тивончук О.І. Роль небанківських фінансових посередників у фінансуванні інноваційного розвитку // Вісник НБУ. — 2005. — №5. — С. 46—50.
  4. Криклій А.С., Каракулова І.С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: питання теорії та практики. — К.: Репрографіка, 2007. — 516 с.
  5. Хома І.Б., Алексєєв І.В., Тревого Л.С., Андрушко Н.І. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Національний ун-т "Львівська політехніка". — Л.: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2005. — 247 с.
  6. Міщенко В.І., Гордієнко В.В. Недержавні пенсійні фонди в системі реформування пенсійної системи України // Фінанси України. — 1997. — № 12. — С.32
  7. Natalya Dushkevych Valentin Zelenyuk. Ukrainian Banking Sector: Evolution and Current State [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukraine-observer.com/articles/225/951>.
  8. Гутко Л. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення // Економіка. Фінанси. Право. — К., 2006. — № 7. — С. 19—24.
- Стаття надійшла до редакції 25.03.2010 р.*